

MISJON OG ETNOGRAFI

AV PROFESSOR, DR. PHILOS. GUTORM GJESSING.

Det er en glede for oss å gi plass for denne artikkelen. Misjonen har i årenes løp ytet etnografien betydelige tjenester. På den annen side har misjonen meget å lære av etnografien. Et samarbeid mellom dem er derfor både naturlig og nødvendig. Vi viser forøvrig til artikkelen «Studium av den bedenske kultur — en misjonsoppgave» av misjonsprest Otto Cbr. Dahl i hefte 2 av dette tidsskrift for i år.

R e d.

Religion (jeg bruker gjerne dette ord i entall, i motsetnad til «religionsformer») må vel defineres som menneskets forhold til den overnaturlige, alt-styrende kraft, Gud, — dets undring overfor det store ukjente i tilværet. Tro er da, i motsetning til empirisk og kausal erkjennelse, en indre forvisning om eksistensen av denne kraft og dens makt, dens evne til å gripe dirigerende inn i verdensordningen. Denne forvisning er så trygg og sikker, at den eksisterer uavhengig av og parallell med empirisk og kausal erkjennelse. I sin ytterste konsekvens vil troen og den vitenskapelige erkjennelse være to åndsformer som så å si beveger seg på ulike plan. Ikke desto mindre vil de to plan ofte skjære hverandre. Troens forvisning trenger inn i den vitenskapelige erkjennelse, og denne griper igjen over på troens enemerker. Etter hvert som den vitenskapelige erkjennelse øker, vil trosområdet innskrenkes, nettopp fordi troen er forvisningen om det ukjentes eksistens. I vår tid har vi sett at nettopp dette har funnet sted i en grad som gjør at mennesket i stor utstrekning står rådvill, — det vet ikke hvor det skal dirigere sitt trosbehov.

En av følgene av dette tilhøve mellom tro og erkjennelse er at

hos naturfolkene, hvor erkjennelsesområdet har mye trangere grenser enn i vår kultur, griper det overnaturlige — den store ukjente makt — inn på ei rekke livsområder som i vår kultur er blitt okkupert av den vitenskapelige erkjennelse.

Uløselig bundet sammen med den religiøse tro er religionsutøvinga, den religiøse kultus. I de ymse religionsformer blir den alt-styrende kraft definert på ulikt vis. Her kommer en for så vidt inn i grenseområdet til den kausale erkjennelse: menneskets iboende trang til å forklare det ukjente. Og ut fra denne skiftende definisjon skjer jamvel differensieringa av den religiøse kultus.

Den franske sosiologiske skolen, med Émile Durkheim i spissen, gikk sterkt inn for å påvise en intim sammenheng mellom det religiøse og den sosiale solidaritetstrang. Jeg tror vanskelig det kan være tvil om at disse sosiologene så feil, når de identifiserte sjølve trosbehovet med trangen til religiøs kultus, — eller snarere: de så den religiøse kultus som et resultat av den sosiale solidaritetstrang og den religiøse tro som er utslag av kultusen. Den religiøse kultus er vel ikke i og for seg et utslag av et trosbehov, men av trangen til å vise venerasjon overfor den kraft som har oppfylt trosbehovet. På den andre siden er det visselig heller ikke tvilsomt at den religiøse kultus er formet ut i intimt og uløselig samband med den sosiale solidaritetstrang. Fellesskapet i kultusen gir større og rikere indre oppleving.

Alt dette fører fram til den enkle kjensgjerning som jo ingen misjonær er i tvil om, at det religiøse hos naturfolkene griper avgjørende inn på de mest ulike områder av tilværet i minst like høy, for ikke å si mye høyere grad enn hos oss, — at det griper sterkt formende inn i hele deres livsstil og livsholdning. Og det fører jo da igjen fram til den realitet som skulle være kjernen i denne vesle artikkelen, nemlig at et intimt samarbeid mellom misjonen og etnografien må være av stor betydning for begge parter. Så forskjellige som disse to virksomhetsgrener enn kan være, trenger de hverandre. Etter hvert som etnografien mer og mer begynner å gripe aktivt inn i den voldsomme kulturdynamikk som foregår i alle naturfolks kulturer, etter hvert som den mer og mer tar form av en praktisk, anvendt vitenskap, blir i virkeligheten dette samarbeid mer og mer nødvendig.

Visselig kan det sikkert innvendes at etnografien ikke alltid har vært villig nok til å ta i mot en utstrakt misjonærhånd, at den ofte kan ha hevdet at «misjonsvitenskap» er verdiløs, fordi resultatene vil bli for sterkt farget av misjonens spesielle oppgaver. I og for seg kan det naturligvis ikke nektes for at det her er et faremoment. Men for det første må en da også ta omsyn til om etnografien sjøl virkelig har satt noe inn på å lære misjonærene å arbeide etter en forsvarlig etnografisk metode både under innsamling av materialet og under den litterære behandlingen av det. For det annet må en jamvel veie de positive fordeler etnografien kan dra av en misjons-etnografi mot dette faremoment. Og personlig er jeg ikke i tvil om resultatet.

Beviset syns jeg foreligger ganske klart i etnografiens egne publikasjoner, hvor de ustanselig drar nytte av arbeid utført av misjonærer. Ikke minst i engelsk forskning har misjonærenes etnografiske arbeider satt djupe og sterke spor etter seg. Men en finner det også i andre lands etnografiske forskning. Jeg skal bare nevne noen ganske få ting som Codringtons berømte bok om Melanesia, Stows herlige gamle verk om buskmennene, W. Bloems veldige verk om nyamveziene. I den imponerende aktivitet som Wienerkolen har utfoldet under pater W. Schmidts myndige førerskap, spiller også misjonærene en stor og viktig rolle. Riktig nok fins det atskillige som rynker prinsipielt på nesa av alt det Wiener-etnografien har utrettet, nettopp med den grunnføring at misjonssynspunktet har dominert forskningen. Men det er tankeløst og for en stor del ugrunnet.

Det skulle være helt klart at misjonærer som ofte lever i årevis i et bestemt område, som omgås de innfødte til daglig, ser deres sorger og lykkestunder, hele dere liv i slit og leik, — de må få enestående høve til å foreta innsamling av etnografisk materiale, dersom tida strekker til. Oftest, i hvert fall, kan de jo her møte den innfødte i hans eget språk; de kan få første hånds opplysninger om nær sagt alt det den innfødtes tilvære dreier seg om. Mye av alt dette må misjonærene i alle høve sette seg inn i for overhodet å kunne oppnå noe i sitt arbeid. Det det gjelder, blir da først og fremst å notere ned så nøkternt som mulig, etter hvert som en kommer over nye detaljer, nye trekk i bildet. Men det må i så fall

skje så snart som mulig for at ikke erindringsbildet skal bli forskjøvet. Ved innsamling av redskap, av smykker, gjenstander til magisk eller kultisk bruk, har han muligheten av på stedet og i de innfødtes eget språk å få opplysninger om navn, bruk, det enkelte kulturelements plass i det sosiale miljø osv. Og han har høve til å få disse opplysningene kontrollert på stedet. For en må sjølsagt huske, at med all vår kunnskap om dette og hint, blir den kvite mann oftest oppfattet som et nokså troskyldig og naivt vesen, som det kan være fristende å lure opp i stry.

Med disse mulighetene har misjonærene sjanser til å skaffe et tilfang med en vitenskapelig verdi så stor, at bare de få etnografer som er så heldige å få gjøre langvarige feltstudier, har muligheter for å bringe maken.

Nettopp når en ser hva misjonærene har kunnet utrette i etnografisk forskning, står det for meg slik at et intimt samarbeid mellom misjon og etnografi i det lange løp må kunne gi resultat av ennå større rekkevidde enn den rene innsamling av materialet. Det skulle være muligheter for etter hvert å bygge opp — hva skal jeg si — en misjonsetnografisk vitenskap som vil kunne gjøre seg gjeldende også utenfor muséenes kataloger, — langt inn i den etnografiske litteratur. Misjonæren har her den styrke, at han ikke bare kan samle inn stoffet i det miljøet der det hører hjemme, men han kan jamvel bearbeide det der under den kontroll et daglig samliv med de innfødte kan gi.

Et slikt mål ligger sjølsagt i framtida. Det første og viktigste skritt her ville sikkert være å få etnografi inn som ledd i undervisningen for misjonærer, og det har vært en stor glede å se hvor positivt innstilt misjonsmyndighetene er til en slik tanke.¹⁾ Det som må til, er naturligvis først og fremst en interessevekker for dem som har evnene på dette felt, — en stimulans til å aktivisere interessen for naturfolkenes hele kulturmiljø. Det har da også vist seg tegn på at det har vært noe i emning her uten påtrykk fra etnografien. Det later til å være en sterk økende trang blant misjonærene, ikke bare til å sette seg inn i naturfolkenes kultur sjøl, men jamvel til å gi andre del i den kunnskap de har ervervet seg.

¹⁾ Det første kurs i etnografi ved Misjonsskolen i Stavanger er alt realisert, idet cand. philol. Kjell Falck i november holdt 10 forelesninger der.

Denne trang henger sjølsagt sammen med den betydning etnografien har for misjonærene sjøl. Og den kommer jeg da her til.

En misjonær i dag vil praktisk talt aldri ha muligheter for å komme til kulturer som ikke på et eller annet vis har merket presset fra Vestens sivilisasjon. Som en overveiende regel kommer han til kulturer som alt er brakt ut av balanse, hvor trykket fra de kvites kultur har innledet omformingen av næringsformer og økonomi, sosiale og religiøse organisasjoner. Her kommer da misjonæren inn med sine krav om omlegging av den religiøse tro og kultus og med en helt ny etikk. For å sitere Malinowski: «The missionary is the initiator and centre of the religious revolution now taking place in Africa. He would not be true to this vocation if he ever agreed to act on the principle that Christianity is as «any other form of cult». As a matter of fact his brief is to regard all other forms of religion as misguided, fit only for destruction, and to regard Christianity as entirely different, the only true religion to be implanted. Far from leaving other cults side by side in juxtaposition with the message of the Gospel, the missionary is actively engaged in superseding them.»

Misjonæren tar jo her et voldsomt ansvar på seg, ikke minst når en tenker på hvor veldig kulturendringen blir for de fleste innfødte. Deres gamle politiske organisasjoner blir oftest revet fullstendig opp, i hvert fall lagt om på en annen basis. Dermed blir oftest slektsfølgen og også familieautoriteten som mange steder for en stor del er basert på arverett, revet opp. Det økonomiske livet blir lagt radikalt om etter de kvites behov, og et nytt rettssyn blir tvunget inn på de innfødte. Mye av det som de før har sett som rett og riktig, blir plutselig straffet som forbrytelser, uten at en kan forlange at den innfødte skal kunne se logikken i det. Og det som før ble sett som brottsverk, blir plutselig rett og moralsk riktig.

Kulturtradisjoner stikker umåtelig djupt, de er ganske utrolig seiglivet. Det lyktes til slutt den katolske kirke å utrydde hestekjøttet som kultisk offermat i Norden; men den måtte kapitulere overfor grisekjøttet — Frøysgalten — som er gått inn i julefeiringen. Asbjørnsen og Moe skrev opp eventyr i midten av forrige hundreår, eventyr som i siste instans går helt tilbake til før-indoeuropeisk folkedikting i steinalderen, — det samme gjelder drag i norsk folke-

medisin. Denne konservatismen i kulturtradisjonene er en realitet en må regne alvorlig med, og selv om kulturendringen hos naturfolkene i det ytre kan synes mer eller mindre fullført, betyr det bare at de gamle tradisjoner er «gått under jorda». Der ligger de og arbeider «illegalt» i sinnene, og de skaper indre konflikter hvis rekkevidde de kvite ikke alltid har regnet med.

Så setter også misjonen inn med sin forkynnelse av evangeliet, med sine etiske bud som ofte står i grell kontrast til dem som blir praktisert av både koloniadministrasjonen, private industri- og forretningsforetak og av den kvite mann i gata, og som derfor umulig kan bli omfattet med den tillit de i og for seg har krav på. Jeg tenker bl. a. på kristendommens budskap, at alle mennesker uansett stand og farge er Guds barn, følgelig søsken, — og på den måten som dette budskapet nesten unnataksløst blir praktisert på av de kvite på arbeidsplass eller gate — i det hele tatt hvor de innfødte er i kontakt med de kvite herrer. Ingen skal med grunn kunne fortenke de innfødte om de har vondt for å stole på et budskap som blir praktisert på den måten av alle andre enn misjonærene sjøl.

Her kommer også skolevesenet inn. Det skulle jo synes rimelig at en av de sikreste måtene å lette kulturendringen på, måtte være å øke skoleundervisningen. Dersom imidlertid denne blir økt uten tilsvarende framskritt i økonomisk og sosial stilling, kan den ikke desto mindre tvert om komme til å skape nye vansker. Den kan skape en infødt «nasjonalisme», en rasebevissthet, som fører med seg økt misnøye, og som dermed tilspisser konflikten. Derfor må en søke å utvirke at utviklingen av de ymse sider av kulturen skjer noenlunde i takt med hverandre. Den løsningen som i stor utstrekning har vært praktisert, og framleis blir praktisert, f. eks. i Sør-Afrika: å holde negrene mest mulig uvitende og å holde dem mest mulig sosialt og økonomisk nede, kan umulig være framsynt politikk.

Det skulle være ganske klart at når en arbeider med så sensible sider av menneskesinnet som det religiøse, er et hvert kjennskap til de innfødtes egen kultur og til kulturendringens mekanikk en nesten uvurderlig styrke. Det kan gi en del av den sensitivitet som er påkrevd for å gripe arbeidet riktig an, — for mest mulig å unngå de psykiske tragedier historien om de kvites kontakt med naturfolkene er så full av. For å kunne trenge inn i de blandingskulturer

misjonæren kommer i kontakt med, og arbeider i, er det imidlertid nødvendig også å kjenne noe til den rekonstruerende etnografis metoder, etnografiens metoder til å rekonstruere naturfolkenes kulturer før presset fra Vestens sivilisasjon satte inn.

At dette gjelder de myndigheter som organiserer misjonens arbeidsmetodikk òg, er sjølsagt. Her arbeider de ymse misjonsorganisasjoner delvis etter ulike linjer. Det kan for eksempel nevnes at den romersk-katolske misjon i Nord-Amerika har arbeidd med en metodikk som er nokså ulik den protestantiske misjonsvirksomhet. Fram for alt har den katolske misjon søkt så langt som mulig å bevare gamle skikker og kultusformer. For her bare å nevne ett eneste eksempel, så er den store jaktfesten til kutenai-indianerne i de kanadiske fjell blitt inkorporert i feiringen av julehøytida. Et eksperiment av noe liknende slag har, som kjent, dr. K. L. Reichelt gjennom mange år gjort med Den norske buddhistmisjon i Kina.

Alle disse ting gjorde at Universitetets Etnografiske Museum, etter forslag av konservator Johs. Falkenberg, for ei tid sida tok initiativet til å få i stand et fruktbart samarbeid med norsk misjonsvirksomhet. Og det har vært ei stor og rik glede å se den åpne forståelse denne tanke ble mottatt med. Vi fikk formelig ei kjensle av at misjonsmyndighetene i all stillhet har gått og ønsket et slikt initiativ. Og så skal vel samarbeidet saktens føre et stykke fram til de resultat jeg har antydnet her.